THE TRADITIONAL HOUSES OF BUKOVINA AND THEIR INHABITANTS: A JOURNEY OF REDISCOVERY THROUGH PHOTOS AND DESCRIPTIONS OF THE ARCHITECTURAL HERITAGE

Cristian Alexandru Boghian

Research Assistant, PhD, „Bucovina" Institute, Romanian Academy

Abstract:Journeying through the villages of Southern Bukovina, throughout the numerous ethnographical areas of the Suceava county, we notice, on the one hand, many traditional houses which seem to have survived the natural passage of time and on the other hand, others which struggle to keep up with the new trends in architecture and comfort. Some villages or areas seem to be live hotbeds of tourist attractions with a rich heritage while others, some multiethnic settlements, have become almost abandoned. Therefore, what is the present general state of the patrimony of traditional buildings in the rural scenery of Bukovina? Is the Land of Beeches still a realm of godliness traditions or is it at risk of becoming a shadow of unintentional kitsch? This paper with photos and text descriptions, which was completed after numerous trips and interviews with the owners of the buildings, between 2018-2020, tries to find an answer to these questions and explain the state of the architectural monuments of Bukovina and what the future has in store for these.

Keywords: traditional houses, Bukovina, architectural heritage, cultural patrimony, ethnographic areas

Introducere

Timpul petrecut în cadrul Imperiului Austriac a schimbat simțitor peisajul demografic al zonei de nord a Moldovei, denumită ulterior și Țara Fagilor. Pe lângă locuințele construite de români, și-au ridicat case tradiționale și comunitățile de germani, polonezi, evrei, lipoveni, huțuli, armeni și alții. La prima vedere casele tradiționale românești se remarcă prin acoperișul în patru table în timp ce locuințele germane, spre exemplu, sunt în general construite în două ape. Casele armenești sau poloneze se disting prin dimensiuni mai mari și un număr mai mare de camere în timp ce casele evreiești au o structură axata pe lungime. Pe de altă parte casele huțule sunt așezate adesea în zonele mai izolate de munte, în vârful unor dealuri. Mergând prin satele Bucovinei de Sud, prin numeroasele zone etnografice ale județului Suceava, remarcăm pe de-o parte case tradiționale care par că au rămas în afara trecerii timpului și pe de altă parte altele care se străduiesc să țină pasul cu noile tendințe din arhitectură și confort. Unele localități sau zone par adevărate „focare" vii de atracții turistice, cu o moștenire arhitecturală bogată, în timp ce alte așezări, unele multietnice, sunt astăzi pustii. Așadar, care este în prezent situația generală a patrimoniului construit în peisajul rural bucovinean? Mai este Țara Fagilor un tărâm al tradițiilor păstrate cu sfințenie sau riscă să devină o umbră plină de kitsch neintenționat? Această lucrare cu fotografii și descrieri realizat în perioada 2018-2020, în urma deplasărilor pe teren și a interviurilor cu proprietarii construcțiilor locuite, încearcă să răspundă la aceste întrebări și să explice starea în care se află monumentele arhitecturale bucovinene și ce se va întâmpla în viitor cu acestea.

Case selectate din zonele etnografice ale Bucovinei de Sud

Lucrarea de față este compusă din câteva extrase din rezultatele activităților realizate de Institutul „Bucovina” al Academiei Române, în cadrul proiectului „Port Cultural”, acțiune în care au fost implicați mai mulți parteneri și instituții importante din România[1].

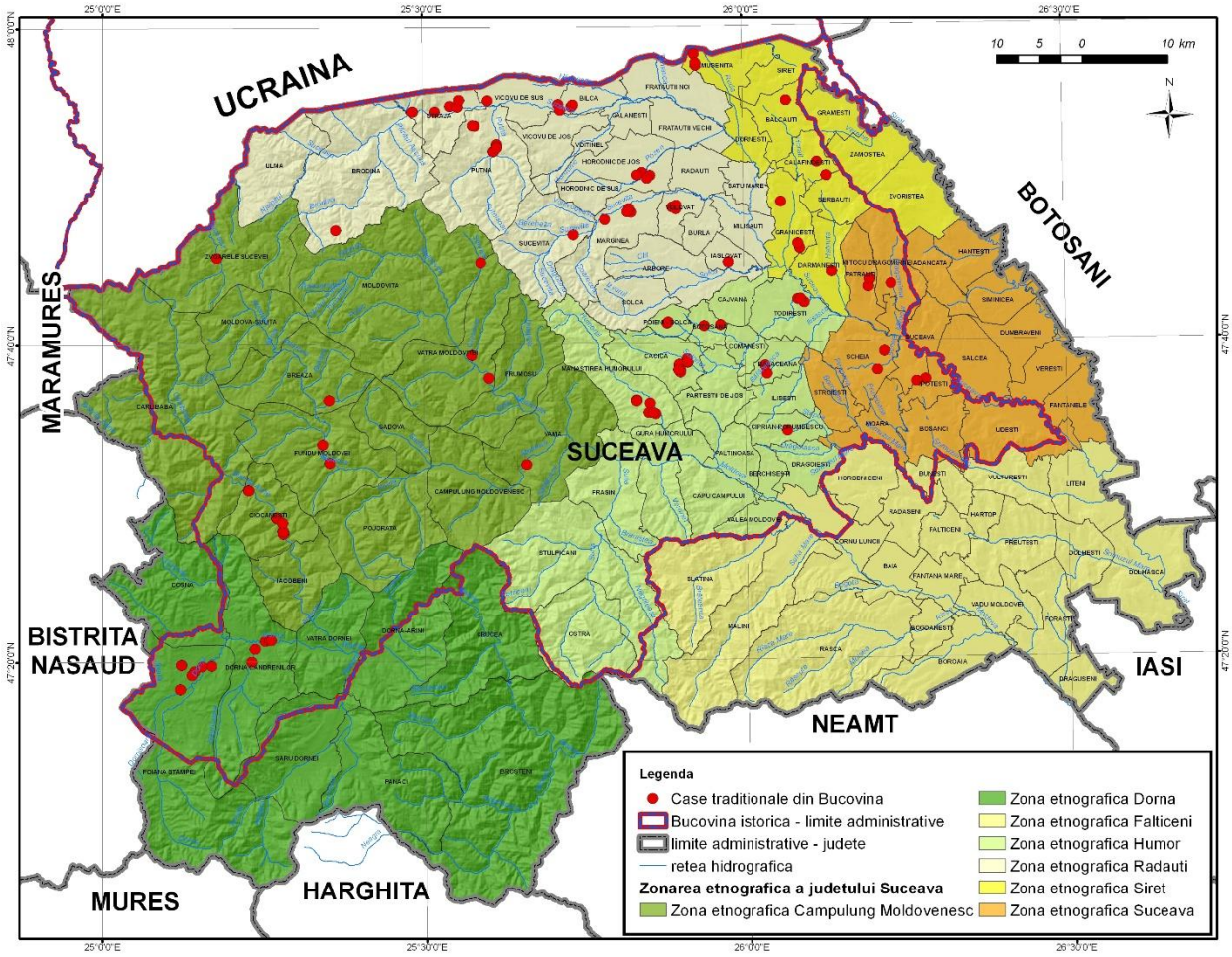

Imaginea 1. Harta zonelor etnografice și limitelor Bucovinei Istorice și a județului Suceava

Pentru realizarea obiectivelor acestei inițiative, s-a pornit de la împărțirea zonelor de interes cultural. Astfel, după cum se poate vedea în imaginea alăturată ce înfățișează județul Suceava, a fost delimitată granița Ducatului Bucovinei. Peste aceste limite au fost conturate zonele etnografice existente. Pentru acuratețea istorică, din cadrul zonelor etnografice s-au ales arealuri care au făcut parte doar din Bucovina istorică și s-au evitat altele (zona Fălticeni), chiar dacă astăzi ele fac parte din cadrul județului Suceava. În imaginea alăturată

[1] https://portcultural.usv.ro/ (accesat în 21.03.2022). Din cadrul proiectului Port Cultural, prezenta lucrare a rezultat în urma activităților proiectului component *PATRIBUC: Patrimoniul construit și peisajul cultural (inclusiv particularități date de diversitatea etnică) în zona Bucovina. Abordări din perspectiva istorică și etno-demografică*. Sursa primară pe care se bazează lucrarea se regăsește la *Rezultate*, în cadrul secțiunilor A2.2.2-L1 până la inclusiv 1 A2.2.4-L7 1. De asemenea, o parte din informațiile, fotografiile și hărțile care apar în acest articol se regăsesc și în volumul „Case tradiționale din Bucovina”, realizat de Marian Olaru (coord.), Ștefănița-Mihaela Ungureanu și Cristian Alexandru Boghian, publicat la Editura Universității „Ștefan cel Mare” din Suceava, în 2020.

se poate vedea stadiul din 2020 al descoperirii caselor tradiționale, acestea fiind marcate cu puncte roșii. După cum se poate vedea, unele zone etnografice au fost mai ofertante din puncte de vedere al caselor descoperite sau care au fost de acord cu participarea la proiect, iar în altele trecerea timpului și diversele evenimente istorice au alterat iremediabil peisajul arhitectural tradițional autentic. Pentru această lucrare am selectat proporțional, cele mai importante case din fiecare zonă cercetată, având în vedere și criterii de diversitate etnică și arhitecturală. Pentru protecția identității locuitorilor, s-au limitat informațiile personale despre aceștia.

Pentru început, începem cu o selecție de case din zona etnografică Rădăuți.

Prima casă tradițională cercetată din Straja este construită în stil românesc în 1936, din lemn, cu acoperiș în patru table cu draniță, chenare de lut în jurul ferestrelor, prispă în fața casei, așezată într-un decor natural idilic. Pe lângă șura cu grajd și fânarul, mai sunt în jurul casei câteva anexe cu aspect tradițional. Interiorul casei, compus din bucătărie, „casa cea mare", tindă și „casa din jos", este decorat tradițional cu și păstrează un aspect autentic prin numeroase obiecte de uz casnic și mobilier. Bătrânul care locuiește în casă cu soția lui, este foarte primitor și știe câteva cântece tradiționale. Casa a fost făcută de tatăl proprietarului.

Imagine 2. Colaj foto cu o Casa tradițională românească din Straja

Continuăm cu localitatea Putna, şi ne oprim la o casă în stil nemțesc, construită în jurul anului 1920, din lemn cu 4 camere. Casa a fost considerată mulți ani „cea mai impunătoare" din Putna. Proprietarii cazau turişti europeni înainte de 1990. Într-o parte a casei a funcţionat mulți ani poşta (pe vremea fostului proprietar, care era „neamț însurat cu o româncă dintr-o casă bună din Suceava"). Proprietarul actual era odată „cel mai bogat din Putna şi avea cei mai frumoşi cai"; era „respectat şi cel mai fudul la nunți". Există o șură cu grajd, bucătărie de vară, foișor și o poartă înaltă din lemn. Acoperișul este din țiglă, în 4 ape cu coamele teșite. Casa are etaj și un mic balcon.

Imagine 3. Colaj foto cu o Casa tradițională nemțească din Putna

Peste drum de casa anterioară remarcăm un model de casă evreiască din Putna din prima parte a secolului XX. În această casă a locuit un evreu care avea o prăvălie (probabil și un „gater în spatele casei"). Casa evreiască tipică pentru satele din Bucovina (casele evreiești sunt descrise de locuitorii din Putna ca „fiind în două table şi ceva mai lungi decât casele nemțești"). Este de asemenea zugrăvită pe pereții exteriori.

Imagine 4. Colaj foto cu o Casa tradițională evreiască din Putna

Ne mutăm în comuna Brodina, pe vârful dealul Cununschi, unde descoperim o casă de huțuli construită din lemn, în 1909. Accesul la această locuință este dificil chiar și pentru o mașină de teren, fiind recomandat mersul pe jos. Este înconjurată de peisaje de munte idilice. Are numeroase anexe precum Șură cu grajd, hâj, bucătărie de vară, fânar. Casa prezintă un gang deschis în fața casei cu elemente decorative solare, specifice caselor de huțuli. Întâlnim, de asemenea, și elemente decorative sculptate geometrice și florale. Acoperișul este în patru table cu plecătoare învelit în draniță. Casa este compusă din 2 camere și tindă și actualul proprietar a moștenit-o de la părinții săi. În interior găsim câteva obiecte tradiționale, dar și

un sistem arhaic de securizare a ușii de la intrare precum și o ascunzătoare tradiționale pentru armă.

Imagine 5. Colaj foto cu o Casa tradițională huțulă din Cununschi

Ajungem și în zona etnografică Suceava, de unde am ales un model de casă parohială din Pătrăuți, din 1858, construită parțial din lemn și parțial din cărămidă. Ea a fost ridicată ca replică a celor austriece din cărămidă utilizate anterior drept cancelarii. Este compusă din 4 încăperi cu un hol central. Acoperișul este în patru table. Are un medalion pe frontonul casei cu anul construcției.

Imagine 6. Casa parohială din Pătrăuți

Mai departe poposim în zona etnografică Humor, comuna Cacica, cu o casă poloneză. Casa este din lemn, cu verandă, construită în perioada 1929–1932 de părinții proprietarei, probabil după un model de casă polonez. Este compusă din 3 camere iar cele mai folosite erau bucătăria și dormitorul. Are ca anexe șură cu grajd, șopron. Proprietara casei, pare a fi cea mai valoroasă „resursă umană” de documentare culturală și antropologică din Cacica.

Imagine 7. Colaj foto cu o Casa tradițională poloneză din Cacica

Ajungem în satul Părhăuți, unde, la capătul unei uliţe vechi, întâlnim o casă românească din 1943, din lemn, compusă din 2 camere cu tindă, cu acoperiș în patru ape din draniță cu 2 fumărițe, cu chenare de lut în jurul geamurilor și gang deschis în fața casei. Există o șură cu grajd, fântână și pivniță. Proprietara, care locuiește de 50 de ani în casă, produce ii și alte articole tradiționale de îmbrăcăminte care sunt vestite pe plan internațional, cu comenzi întinse pe 2 ani. Articolele de îmbrăcăminte tradiționale sunt făcute la „stative” (război de țesut tradițional) în manieră autentică chiar în casa tradițională. Casa a fost și este des fotografiată și filmată.

Imagine 8. Colaj foto cu o Casa tradițională românească din Părhăuți

Mai departe ne oprim la o casă românească din Pârteștii de Sus, din 1897, din lemn, cu gang deschis în fața casei, acoperiș în patru table cu plecătoare, cu medalion decorativ scris pe grindă cu anul construcției, cu două fumărițe și acoperiș din draniță. Ca și exteriorul, interiorul este foarte bine conservat și restaurat fiind momentan cu destinație de pensiune turistică („Casa străbunicului”), având un cuptor cu plită autentic și diverse obiecte de mobilă și decorațiuni autentice tradiționale. Este compusă din 2 camere la parte și 2 camere la etaj.

Proprietatea este împrejmuită cu un gard și poartă înaltă cu acoperiș de lemn, iar pe domeniu mai există încă o casă modernă construită în stil tradițional. De asemenea, mai există și o șură autentică foarte bine conservată.

Imagine 9. Colaj foto cu o Casa tradițională românească din Pârteștii de Sus

Ajungem în comuna Mănăstirea Humorului, unde remarcăm o casă românească din 1915, din lemn, cu chenare de lut în jurul geamurilor și gard de lemn cu poartă impunătoare. Încuietoarea ușii principale este autentică, precum și toată construcția. Este compusă din 2 camere și tindă, fiind situată aproape de Mănăstirea Humor și la drumul principal, este foarte des fotografiată și filmată de numeroși turiști români și mai ales străini. Gospodăria are și multe anexe precum șură cu grajd, bucătărie de vară, fântână și pivniță. Se mai văd urmele schijelor și gloanțelor din timpul războiului mondial pe exteriorul casei.

Imagine 10. Colaj foto cu o Casa tradițională românească din Mănăstirea Humorului

Ne atrage atenția, tot în Mănăstirea Humorului, la doi pași de celebra mănăstire, o casă românească din 1890, din lemn, cu acoperiș în patru table egale, cu draniță, cu două fumărițe în spatele casei, cu gang deschis pe toate părțile casei ce impresionează prin colecția de ii și cămăși tradiționale expuse pentru vânzare pe fațada casei. Interiorul este unul deosebit de bogat cu 4 camere și tindă și găzduiește pe lângă colecția de ii și cămăși tradiționale ale

proprietarei, numeroase obiecte de uz casnic și mobilier autentice tradiționale (lăzi de zestre, fotografii vechi și altele). De asemenea ușa principala este autentică cu încuietoarea originală.

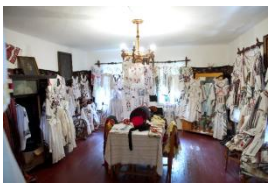

Imagine 11. Colaj foto cu o Casa tradițională românească din Mănăstirea Humorului

Ne mutăm în zona etnografică Dorna, și observăm la drumul principal din Dorna Candrenilor o casă armenească, din lemn, din prima parte a secolului XX. Singura casă „domnească" rămasă în zonă (în casă există un pian vechi, obiecte, tablouri şi mobilă dinainte de Primul Război Mondial). Este compusă din 5 camere la parter și 3 la etaj. Casa a fost construită în 1910, de un armean care era ofițer de jandarmi în Ducatul Bucovinei (actuala proprietară este nepoata acestuia). În anii 1950 „a deraiat trenul şi a intrat în casă". Pe lângă casă mai există o șură cu grajd și o bucătărie de vară.

Imagine 12. Colaj foto cu o Casa tradițională armenească din Dorna Candrenilor

În Poiana Negru descoperim o casă românească, construită în 1968, din lemn, după un model ce le-a fost recomandat de „inginerul de la Primărie". Conform și altor locuitori ai comunelor „Poiana Stampei" şi „Dorna Candrenilor", în anii 1960 Primăriile recomandau anumite modele de case. Se remarcă exteriorul decorat aproape complet cu lemn traforat. Este compusă din 2 camere la parter și 2 camere la etaj plus cămări. Are ca anexe șură, grajd, beci, hidrofor din fântână.

Imagine 13. Colaj foto cu o Casa tradițională românească din Poiana Negri

Ne apropiem de graniță în zona etnografică Siret și întâlnim o casă lipovenească din Climăuți, din 1900, din lemn, cu acoperiș în două ape, gang deschis în fața casei și pereții unși cu lut în întregime pictați cu elemente florale și geometrice în culori predominant verzi. Ușa principală a casei este originală, frumos sculptată cu elemente geometrice. Casa este compusă din 2 camere și tindă iar ca anexe există o șură cu grajd și bucătărie de vară, fiind construită de meșteri din localitate. Un aspect aparte al casei este că este singura din zonă ce are o fântână tradițională cu cumpănă.

Imagine 14. Colaj foto cu o Casa tradițională lipovenească din Climăuți

În comuna Calafindești întâlnim o casă românească din 1910, din lemn, cu 2 camere și tindă, cu acoperiș în patru table cu 2 fumărițe și plecătoare, gang semi-deschis pe 3 părți. A fost utilizată ca școală în trecut, iar apoi a devenit casă de locuit. Multe din elementele casei cum ar fi ușa principală, tavanele cu bârne, soba cu plită și cuptor și altele au fost restaurate având în vedere păstrarea aspectului autentic și tradițional al casei. În interiorul casei proprietara are un tablou cu fotografii vechi și o sobă cu plită și cuptor autentic precum și alte obiecte de mobilier tradiționale. Ca anexe întâlnim o șură cu grajd, bucătărie de vară, fântână și pivniță.

Imagine 15. Colaj foto cu o Casa tradițională românească din Calafindești

În zona etnografică Câmpulung Moldovenesc, zărim în localitatea Botuș, o casă românească din secolul XIX, din lemn, compusă din 3 camere, 2 holuri, bucătărie și baie la parter. Acoperișul este în patru table, cu draniță, cu gang în jurul casei și pridvor, pereți unși cu lut, casa fiind renovată. Se remarcă intrarea masivă cu trepte din fața casei și ferestrele din podul/mansarda casei adaptate din foste fumărițe. A fost folosită drept școală în timpul Primului Război Mondial și depozit de medicamente și muniții. Are șură cu grajd, bucătărie de vară, fânar și pivniță. Actualul proprietar amintește că așezământul este moștenire de familie și momentan locuiesc 4 generații în ea.

Imagine 16. Colaj foto cu o Casa tradițională românească din Botuș

Renumita comună Ciocănești își are originile arhitecturale în inițiativa casei (acum muzeu) „Țăran Leontina”. Casa a fost construită în stil românesc între anii 1920-1930, din lemn, în patru table, cu draniță, gang deschis în fața casei, decorată cu motive tradiționale pe exterior. A aparținut lui Țăran Ion și Leontina. Compusă din 2 camere și tindă, este considerată prima casă care servit drept sursă de inspirație pentru construirea și decorarea caselor din zonă în ceea ce va deveni stilul specific al comunei Ciocănești. Ea este amenajată ca muzeu. Are ca anexe o bucătărie de vară, șură cu grajd și o fântână.

Imagine 17. Colaj foto cu o Casa tradițională românească din Ciocănești

Concluzii

Peisajul patrimoniului construit bucovinean, în special al caselor tradiționale, este în permanentă schimbare. Pe de-o parte avem inițiative lăudabile de conservare și renovare corectă a construcțiilor, iar pe de altă parte asistăm la o distrugere a arhitecturii „bătrânești" cum o numesc locuitorii caselor tradiționale, prin „renovări" nereușite cu elemente netradiționale. Dacă inițiativele lăudabile de renovare și conservare au ca finalitate utilizarea caselor în scop turistic sau pentru legătura emoțională (amintiri din copilărie/casa părintească) cele mai puțin reușite se datorează unor cauze precum: lipsa cunoștințelor de arhitectură tradițională sau lipsa fondurilor pentru păstrarea caracterului autentic, sau cel mai des dorința de a construi locuințe în stil „modern" și cu utilități moderne deoarece acestea reprezintă un etalon al depășirii condiției de stare materială precară din mediul rural sau emularea stilului de viață urban.

Rezumând, caracterul tradițional al peisajului construit s-a menținut cel mai bine în zonele etnografice Rădăuți și Humor și dintr-un alt punct de vedere, și în zona Câmpulung Moldovenesc, mai precis în satul Ciocănești.

Din păcate se poate observa că arhitectura tradițională a supraviețuit cel mai bine în partea centrală a Bucovinei de Sud, și per ansamblu în zonele mai omogene din punct de vedere etnic.

Sperăm că prin prezentarea celor câteva extrase din acest album și alte inițiative similare să păstrăm pentru generațiile următoare o frântură din istoria și identitatea Bucovinei.